

RECENZJE

Stanisław Jankowski, *Geografia biblijna*, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Warszawa 2007, ss. 296.

Zamysłem autora, którym dzieli się w przedmowie do książki, było stworzenie pomocy dla studentów teologii, przystępujących do zgłębiania treści zawartych w Piśmie Świętym. Publikacja wpisuje się w bogaty rozwój biblistyki polskiej, który zawdzięczamy również faktowi zgłębiania tajemnic zawartych w Księdze Życia przez adeptów wiedzy biblijnej u źródeł, tj. w Ziemi Świętej, która była świadkiem wydarzeń Historii Zbawienia. Wielu polskich biblistów miało w związku z tym możliwość podjęcia studiów w tak zasłużonych ośrodkach naukowych jak École biblique et archéologique française, Studium Biblicum Franciscanum, Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie. Autor *Geografii biblijnej* – ks. Stanisław Jankowski należy do grona pasjonatów Ziemi Świętej, którzy poprzez wiedzę zdobytą właśnie tam, służą innym w odkrywaniu tajemnic krajów biblijnych.

Publikacja, o której tutaj mowa została podzielona na trzy jasno określone części: geografia fizyczna, geografia historyczna, geografia teologiczna. W części pierwszej autor rozpoczyna od przedstawienia geografii fizycznej i zajmuje się przestrzenią krajów biblijnych „żyźnego półksiężyca”, „kulturowego półkola” oraz Ziemi Świętej. W przypadku tej ostatniej opisuje dokładnie poszczególne jej regiony, poczynając od Doliny nadmorskiej, a kończąc na Zajordaniu. Cenne zdają się tutaj być określenia odległości, jak również odniesienia do stanu obecnego, np. ludności miast dzisiejszego Izraela.

W drugim podrozdziale, noszącym tytuł „Horo- i hydrografia” znalazł się opis ukształtowania terenu Ziemi Świętej, której powierzchnia jest w $\frac{3}{4}$ pokryta górami i wzniesieniami, dolinami i grotami. W tym miejscu autor zajął się też hydrografią, określając położenie głównych akwenów wodnych, a – odnosząc się do trudności w zaopatrzeniu w wodę na całym Bliskim Wschodzie – wskazał na niektóre źródła, studnie (*Heptapegon, En Farah, En es-Sultan*), które od wieków „dawały życie” i pozwalały na osiedlanie się ludzi.

Kolejny podrozdział książki został poświęcony na opisanie złożoności klimatu Izraela, którego wyróżnikami jest kilka stref klimatycznych: śródziemnomorska, umiarkowana, podzwrotnikowa i pustylna. Tutaj też znalazł się opis pór roku, temperatur podczas nich panujących, opadów oraz wiatrów. Dla czytelnika – studenta nie znającego realiów Ziemi Świętej – istotne będą tutaj odniesienia do nazewnictwa niektórych zjawisk atmosferycznych, które funkcjonują również w dzisiejszym Izraelu (np. *joreh, geszem, malkosz, szeleg* – dotyczących opadów atmosferycznych) oraz podawane w tym miejscu cytaty biblijne. Logicznym z punktu widzenia argumentacji jest umieszczenie jako ostatniego podrozdziału tej części książki opisu flory fauny i bogactw naturalnych.

Część druga publikacji nosi tytuł *Geografia historyczna* i została podzielona na cztery podrozdziały. W pierwszym z nich autor umieszcza na scenie środowiska Ziemi Świętej i żyźnego półksiężyca ludzką społeczność i wskazuje na ewolucję, jakiej ona podlegała począwszy od epoki paleolitu, przechodząc od *jaskini do miasta* oraz od *pastwiska do roli*. Ilustracją tych opisów jest podanie przez autora w paragrafie I.2.3 *kilku ciekawostek z życia codziennego ludzi Biblii* odnoszących się

do pożywienia, ubioru oraz zwyczajów funeralnych. Czytelnik może też zapoznać się z zasadami mierzenia czasu, bowiem w paragrafie poświęconym kalendarzowi zostały podane odnośne zasady, które obowiązywały u ludów starożytnego Bliskiego Wschodu ze szczególnym odniesieniem do Izraela. Autor odniósł się tutaj również do źródeł pozabiblijnych pochodzących z pism qumrańskich, samarytańskich oraz apokryficznych.

Ważną rolę w każdym czasie historii ludzkości odgrywała komunikacja i to zarówno w sensie transportu, jak i relacji interpersonalnych, stąd też autor *Geografii biblijnej* podaje niezbędne informacje na temat szlaków komunikacyjnych, które były przemierzane przez ludzi zamieszkujących teren dzisiejszego Izraela oraz innych ziem biblijnych. Podanie czytelnikowi nazw i określenie przebiegu starożytnej *Via Maris* i dróg łączących np. Jerozolimę z Galileą jest istotne dla zrozumienia licznych tekstów biblijnych. W paragrafie zatytułowanym *Język osobno i dosyć zwięźle* została potraktowana przez autora kwestia komunikacji międzyludzkiej w czasach biblijnych.

W drugim podrozdziale autor dokonał przedstawienia mieszkańców krajów biblijnych zajmujących teren żywnego półksiężyca, zachowując przy tym podział na *Przedizraelskich mieszkańców Palestyny, Wielkie mocarstwa na wschodzie i zachodzie, Najbliższych sąsiadów oraz Izraelitów*. W opisie zostały uwzględnione przesłanki chronologiczne i ukonkretniona sytuacja geopolityczna Izraela odnosząca się do szerokiego horyzontu czasowego. Autor przedstawił przy tym wyniki i interpretację niektórych badań archeologicznych oraz odniesienia do tekstów biblijnych.

Pewnym *novum* w publikacji tego typu, ale jednocześnie kontynuacją myśli zawartej powyżej, jest podrozdział zatytułowany *Geografia i polityka*, odnoszący się do najnowszej historii Narodu Wybranego. Zostały tutaj wyszczególnione tematy: *Naród bez ziemi, Ruch syjonistyczny, Powstanie Państwa Izrael, Sytuacja współczesna*. Treść zawarta w tym podrozdziale pozwoli czytelnikowi na poznanie tła historycznego wydarzeń, których świadkiem jest Ziemia Święta w dobie obecnej.

Obraz struktury liczebnej ludności ziem biblijnych został nakreślony w podrozdziale zamykającym drugą część publikacji, w którym jest mowa o *Demografii historycznej*. Wyszczególniono tutaj trzy kręgi zainteresowań: świat starożytny, Izrael oraz czasy Nowego Testamentu i pierwszych wspólnot Kościoła.

Trzecia część publikacji ks. Stanisława Jankowskiego jest zatytułowana *Geografia teologiczna*. Sam autor wychodzi z założenia, iż „Geografia biblijna z racji położenia akcentu na teologię powinna być postrzegana jako rezultat doświadczenia człowieka widzącego się w przestrzeni będącej własnością Boga” (s. 173). W tym też kluczu dokonuje refleksji na temat środowiska biblijnego, kładąc akcent na następujące tematy: *Geomancja i teologia ziemi, Przestrzeń w doświadczeniu biblijnym, Czas jako wartość religijna, Natura, Bogactwa ziemi, Człowiek biblijny, Etapy bytowania człowieka biblijnego, Demografia teologiczna, Pielgrzymowanie jako praktyka religijna*. W wyżej wymienionych podrozdziałach prowadzona jest refleksja łącząca harmonijnie teologiczne przesłanie ksiąg biblijnych z bogactwem świata Biblii. Autor odwołuje się tutaj do tekstów Pisma św., aby – poprzez wybrane szczegóły interpretacyjne lub filologiczne (zob. tytułem przykładu § 2.2. i znajdujące się tam odniesienie do terminu hebr. *szamajim*) – oddać ich przesłanie w odniesieniu do różnych sfer życia człowieka i zjawisk towarzyszących jego ziemskiemu bytowaniu. Taki sposób argumentacji prowadzi uważnego czytelnika, którym – w założeniu autora publikacji – ma być student teologii, do uznania, iż w zgłębianiu tajemnic zawartych na kartach Biblii i w refleksji teologicznej trzeba postrzegać i uwzględniać nie tylko *Historię Zbawienia*, lecz również – jak wskazywał papież Jan Paweł II – *Geografię Zbawienia* (por. *List do Kościoła w Jerozolimie*, Watykan 28.11.1997).

Książka tutaj omawiana będzie bardzo cennym podręcznikiem i zarazem zachętą do uważnej lektury Biblii, a także pierwszym przewodnikiem dla pragnących odwiedzić kraje biblijne. W ten oto sposób zamierzenie autora odnoszące się do jej treści zostanie zrealizowane.

Ks. Dariusz Sztuk SDB
UKSW Warszawa